

Орися Вей

ЛЬВІВСЬКА ПОЛЬСЬКОМОВНА ПРЕСА ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ — ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ ХХ ст.: СТАНОВЛЕННЯ, ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ, ТЕМАТИКО-ТИПОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

Проаналізовано польськомовні газети, які видавалися у Львові впродовж другої половини ХІХ — першої третини ХХ ст., — чисельну різнопланову і політематичну пресу, що є джерелом документальної інформації про епоху. Вивчено кореляцію розвитку суспільства Галичини в різні періоди і виникнення різноманітних типів і груп польськомовних видань у Львові.

Ключові слова: *інішомовна періодика, польськомовні пресодруки, газети загальноінформаційного і спеціалізованого типу, Галичина, автономія, Перша світова війна, міжвоєнний період, суспільство, партійні угруповання.*

Проанализированы польскоязычные газеты, издававшиеся во Львове во второй половине ХІХ — первой трети ХХ в., — разноплановая и политематическая пресса, являющаяся источником документальной информации об эпохе. Изучена корреляция развития общества Галиции в разные периоды и возникновения различных типов и групп польскоязычных изданий во Львове.

Ключевые слова: *иностранная периодика, польскоязычные газеты, газеты общеполитического и специализированного типа, Галиция, автономия, Первая мировая война, междувоенный период, общество, партийные группировки.*

The Polish-language newspapers published in Lviv during the second half of the ХІХ — the first third of the ХХ cc. have been analyzed. This numerous heterogenous and multi-thematic press is a source for documentary references about that epoch. The correlation of the social development of

Galicja in different periods and an emergence of the various types and groups of the Polish-language publications in Lviv has been studied.

Key words: *foreign-language periodicals, Polish-language press publications, general-interest and specialized newspapers, Galicja, autonomy, the WWI, the interwar period, society, party groups.*

Іншомовна періодика, яка видавалася на теренах Галичини у другій половині XIX — першій третині XX ст., потребує ґрунтовного осмислення і вивчення. Вона майже не досліджена в українському пресознавстві, проте знання з історії журналістики інших національностей, що проживали на українській території, дуже важливі з багатьох поглядів. «Насамперед для осмислення ЗМІ у світовому контексті, бачення суто національних і загальних тенденцій їх розвитку, означення типологічних і самотніх рис. Необхідність таких знань зумовлена також потребою глибоко знати культуру тих сусідніх народів, із якими тісно пов'язана наша історична доля, знати їх історію, ментальність, стратегію національного розвитку тощо» [1, с. 13].

Масштабні геополітичні зміни XIX—XX ст. не оминули й Галичини — цей край опинився у вирі подій світового масштабу. Це і «Весна народів», і отримання автономії Галичиною в Австро-Угорській імперії, і потрясіння Першої світової війни, після якої утворилися нові європейські національні держави, зокрема Польська держава, і події міжвоєнного періоду. Історія преси нерозривно пов'язана з історією держави, тож слугує дзеркалом її політичних, економічних та культурних перетворень і змін.

Тогочасний Львів у складі Австро-Угорської імперії у XIX ст. та Польської Республіки у міжвоєнну добу був одним з найбільших видавничих центрів поряд із Варшавою, Краковом, Познанню. Весь національний склад Львова сегментарно спроектований на друковані видання Галичини, в якій у XIX — на початку XX ст. проживала чи не найбільша кількість національних меншин в Європі. Засобом виявлення національних інтересів була преса, яка, розвиваючись, відігравала особливу роль у керуванні суспільними процесами. Вона вагомо впливала на міжетнічні взаємини, виховання молоді, кристалізацію станово-міжетнічних груп у соціумі тощо [1]. Своєю чергою, суспільні процеси впливали на заснування нових видань.

Предметом зацікавлення у нашому дослідженні є польськомовні газети, які були голосом тогочасної епохи, а сьогодні для нас

є документом своєї доби. На їхніх шпальтах відбився і зафіксувався історичний час з усіма його найхарактернішими ознаками: суспільно-соціальним та економічно-правовим статусом, рівнем матеріального і духовного розвитку та, що найцінніше, станом національної самосвідомості одиниць, угруповань, партій, течій, кіл, конфесій і т. ін. Важливими для нас є саме різножанрові газетні публікації, основу яких становить власне подієво-фактичний матеріал. Факти як свідчення доби передавали й передають наступним поколінням видання газетного типу, «живі» документи-слова, за допомогою яких сучасні дослідники таких галузей духовної життєдіяльності нації, як історіографія та джерелознавство, філософія і соціологія, критика й літературно-мистецький процес, можуть відтворити об'єктивну, правдиву картину минулого [3].

Для більш ширшої характеристики власне польськомовних видань необхідно дослідити газети, які видавалися у XIX — на початку XX ст., і газети міжвоєнної доби, оскільки видання газетного типу розвивалися у різножанровому аспекті саме у ці періоди. Внутрішні тенденції розвитку й перевага певних видів періодики на відповідних часових відтинках показують насамперед її постійне кількісне зростання. З'являлося багато нових назв, та особливо зростали накладки видань. «За статистичними даними польських пресознавців, найчисельнішу групу становила преса політичних партій і груп, а також загальноінформаційні масові видання» [1, с. 3—17].

У Львівській національній науковій бібліотеці України ім. В. Стефаника збереглася значна кількість видань, важливих для дослідження іншомовної, зокрема польської, преси. Так, нами виявлено 1400 назв видань журнального типу і 226 назв видань газетного типу. Поданий матеріал є спробою представлення загальної характеристики львівських польськомовних газет досліджуваного періоду, акумульованих у Бібліотеці ім. В. Стефаника. При розподілі іншомовної преси на видання журнального типу і видання газетного типу опиралися на загальноприйняті критерії класифікації періодичних видань. Головними ознаками вирізнення видань газетного типу вибрано зміст й періодичність. Відповідно виділилися видання — газети загального змісту, які виходили не рідше, ніж два рази на тиждень, і висвітлювали події поточного життя, та газети різноманітного змісту, що виходили не частіше одного разу на тиждень.

Конструюючи модель польськомовних газет, скористаємося прийнятим методом поділу часописів [4]. Опираючись на нього, можна виокремити дві основні групи видань газетного типу: 1) загальноінформаційні, або інформаційно-політичні («Gazeta Lwowska», «Wiek Nowy»), і 2) спеціалізовані. Спеціалізовану групу можна розділити на п'ять тематичних підгруп: 1) господарсько-кооперативні та фахові («Gazeta Mieszkańcowa, Gospodarcza i Podatkowa», «Gazeta Lokatorów i Sublokatorów», «Kolejarz», «Gazeta Krawiecka» тощо); 2) релігійні («Gazeta Kościelna» та ін.); 3) шкільні та студентські («Ekspres Akademicki», «Gazeta Szkolna»); 4) військово-спортивні («Express Sportowy», «Gazetka Żołnierska»); 5) культурологічні («Lwowskie Wiadomości Muzyczne i Literackie», «Gazeta Muzyczna»). Визначені групи демонструють достатнім чином тематичну багатогранність **об'єкта** дослідження — польськомовних газет, видаваних у Львові.

У Польщі, як і загалом у Європі, першою формою розповсюдження інформації у друкованому вигляді були неперіодичні газети — «gazety ulotne*» (газети-листівки). Перші друки такого типу з'явилися на початку XVI ст.; найранішою «gazetą ulotną» Польщі є видана 1513 р. німецькою мовою «Neue Zeitung auf Littenvonden Moskovitern», яка розповідала про облогу Смоленська і Полоцька військами московського царя Василя III під час війни з Польщею. З того часу зареєстровано близько 1000 різноманітних польських «gazet ulotnych» з XVI—XVIII ст. Початково ці газети видавалися латиницею або німецькою мовою. Польською мовою уперше вийшла газета ймовірно у 1550 р. Відтак польська мова почала домінувати в інформаційних виданнях на теренах тогочасної Речі Посполитої, хоча й німецькою мовою у XVII ст. виходило надалі немало видань, що пояснюється значною активністю тоді друкарів Гданська. «Gazety ulotni» заспокоювали цікавість, розбуджували плітками і поголосками. Натомість, зважаючи на дедалі зростаючу затребуваність на постійний доплив інформації й актуалізацію питання ушляхетнення змісту, а також на відгуки читачів, почали виникати перші польськомовні періодичні газети. Так, вважається, що перша польська періодична газета — «Merkuriusz Polski» — поба-

* Ulotny (з польськ.) — легкий, летючий, мінущий, недовготривалий.

чила світ 1661 р. у Кракові [7]. До отримання автономії Галичиною (до 1864 р.) преса ще не набула масового характеру та переважно «оберталась» у вищих освічених колах суспільства — це, до прикладу, німецькомовна газета «Galicja: Zeitschrift zur Unterhaltung, zur Kunde des Vaterlandes, der Kunst, der Industrie und des Lebens» («Часопис для бесід, повідомлень із краю, про мистецтво, індустрію і життя») (редактор видання — Едлер фон Мехофер). У ЛННБУ ім. В. Стефаника зберігається примірник 1840 р.

Державно-політично Галичина від 1867 р. була краєм Австро-Угорської монархії. На початку 70-х рр. XIX ст. на цих теренах остаточно встановилася автономія. У перші роки автономічної епохи Галичини на арені політики протиставлялися один одному два напрями: консервативний і ліберально-демократичний [8, s. 121].

Історично Галицький край був територією з великим відсотком дрібних селянських господарств. «...елемент міщанський та міських робітників у суспільнім життю народу сам собою занадто слабкий для витворення сильної демократичної партії і для достарчення тій партії відповідно сильної парламентарної репрезентації. Головна сила нашої суспільності — селянство; головні питання, що займають увагу керманічів нашої держави, політиків та публіцистів, — се питання рільні. Як податок ґрунтовий, горілчаний, справа дорогова, шкільництво людове і т. п.», — писав І. Франко [5]. Газети для сільського населення існували тривалий період часу і були такими, що виходили рідше, ніж два рази на тиждень, здебільшого тижневиками і двотижневиками («Przyjacieł Domowy», «Gmina» — тижневики, «Gazeta Wiejska» — двотижневик). До початку XX ст. картина вже дещо змінилася: розвинулася промисловість, в основному вугільна і нафтова галузі, водночас розбудовувалася залізниця. Змінювалося й суспільство. Ніщо інше у той час не могло представити певну господарську галузь краще, як періодичне видання. Усі ці «Rolniki», «Nafty», «Gorzelniki», «Kolejowcy» є віддзеркаленням подій і життя тодішніх працюючих верств суспільства. Європа XIX — початку XX ст. поволі «інфікувалася» ліберально-демократичними ідеологіями, що приходили на зміну традиційним суспільним ідеям та устоям. Суспільство аграрної Галичини дещо довше протрималося у традиційно католицькому світоглядному стані. Робітничий рух, який у Європі опирався на соціал-демократичні ідеї, у Галичині ви-

никав під егідою християнсько-демократичних партій («Pochodnia: Organ polsko-katolickich robotników», 1895—1908). Це вже пізніше робітничим рухом заопікувалися галицькі соціал-демократи («Nowy Robotnik: Organ partyi socyalno-demokratycznej», 1893—1896). Наприкінці XIX ст. почали створюватися газети для аудиторії, що представляла робітниче середовище («Pochodnia», «Młot», «Głos Robotniczy»). Газети спеціалізованих груп були переважно тижневиками й двотижневиками.

Консерватори зорганізувалися у партію «Stronnictwo Prawicy Narodowej» («Національно-демократична партія»). У 1890-х рр. почав розвиватися демократичний рух, який утворив Stronnictwo Ludowe (Народна партія). Християнські демократи також створили партію Narodowa Demokracja (Партія національної демократії). Почав зароджуватися робітничий рух, який допровадив до виникнення Galicyjskiej Partii Socjaldemokratycznej (Галицька соціал-демократична партія). Ці різноманітні політичні структури втілювали в життя свої ідеї, вагомо впливаючи на суспільство. Якщо в Центральній і Західній Європі в другій половині XIX ст. періодика виразно ділилася на пресу громадської думки («prasa opinii») та пресу інформаційну («prasa informacyjna»), причому остання була типово комерційна, відводила багато місця для реклами й оголошень. Натомість преса Галичини мала на той час компромісний характер. Одна частина періодики дотувалася відповідними прихильниками, інші видання були самодостатні, окрім того, слугували певному політичному напрямку, часом змінювали орієнтацію, однак не набували при цьому характеру, спрямованого виключно на отримання зиску [12].

Консерватори, що правили на той час у Галичині, впроваджували у життя освітні реформи, які поволі приносили позитивний ефект, що проявлявся перш за все у зниженні відсотка неосвічених людей у краї. Перед Першою світовою війною їх уже було менше 50%, тоді як у 1880 р. неписьменного люду в Галичині нараховувалося 80% [8, s. 115]. Поступово розвивалася початкова, середня та професійно-технічна освіта. Такий політичний, економічний, демографічний стан речей, а також розвиток залізничних магістралей, поштового зв'язку вагомо впливали на поступ періодичної преси в Галичині. Почала збільшуватися кількість видань спеціалізованих груп, наприклад фахової — «Ognisko» у 1895 р., у 1900 р. побачив світ «Kolejarz», у 1907 р. з'явилася «Gazeta Związkowa» тощо.

Більшість польськомовних газет належали до групи інформаційно-політичних видань (від 1/4 до 1/3 усіх часописів) [11]. Це насамперед щоденні газети, які були рупорами тих чи інших партій — правлячих, проурядових, опозиційних тощо. У період автономії «галицькі газети випереджали громадську думку і замість бути її виразником були її початком...» [8, s. 175]. Поза політико-інформаційною й агітаційною функцією у сенсі впливу на громадську думку вона виконувала важливу культурну роль, друкуючи тексти відомих польських літераторів, а також і світового рівня. Читач львівських польськомовних газет знаходив у них твори Сенкевича, Жеромського, Бальзака тощо, ознайомлювався з літературними новинками. Решта видань є газетами спеціалізованих груп, вони виходили здебільшого не частіше, ніж двічі на тиждень. Перед Другою світовою війною у Львові виходило 18 щоденних польськомовних газет, серед них найвідомішими і найтривалішими були: «Dziennik Polski», «Chwila», «Gazeta Lwowska», «Gazeta Poranna», «Gazeta Wieczorna», «Słowo Polskie», «Ilustrowany Goniec Poranny», «Ilustrowany Ekspres Poranny», «Wiek Nowy». Три останні з названих («Ilustrowany Goniec Poranny», «Ilustrowany Ekspres Poranny», «Wiek Nowy») мали ранкові та вечірні видання.

Майже всі щоденні польськомовні газети і до Першої світової війни, і після, у період свого існування, були органами різноманітних політичних організацій. Часто траплялися зміни їхнього політичного спрямування. Середовище львівських консерваторів — т. зв. «подоляків» — відрізнялося радикальнішими поглядами від ліберальнішого — краківського. «Подоляки» диспонували газетою «Dziennik Polski», у час свого пізнішого існування до них перейшла «Gazeta Narodowa». Ліберальні демократи спочатку володіли «Gazetą Narodową», згодом — «Dziennikiem Lwowским». У 1895 р. органами ліберальних демократів стали «Słowo Polskie» та «Wiek Nowy» [8, s. 121].

У другій половині XIX — на початку XX ст. виразно переважали часописи журнального типу, натомість видання газетного типу були здебільшого загальноінформаційного спрямування і виходило їх значно менше. За статистикою [10], вказувалося, що в Галичині 1901 р. серед інших видань 17% були щоденниками (це стосується саме загальноінформаційної преси), а у міжвоєнний період — 18%.

На міжвоєнний період припадає стрімкий розвиток друкованих ЗМІ. Як свідчать статистичні дані, 1925 р. в Польщі існувало 1700 періодичних видань, у 1937 р. — 2692 пресодруки. Вони стають платформами обміну думками і поглядами. Дуже швидко розвивався ринок щоденних газет, поширювалося радіо, популяризувалося кіно [1, с. 159]. Очевидно, поштовхом до цього стало проголошення незалежності Польщі, яке викликало нечуваний оптимізм та ентузіазм, що охопив суспільство і став імпульсом до бурхливого розвитку культурного життя в усіх його формах, особливо активізувалася інтелектуальна верства нації.

Наведені дані стосуються тодішнього усього Львівського воєводства, причому належить зауважити, що переважна більшість видань була сконцентрована саме у Львові, на провінції видавничий рух був слабкий. У Львівському воєводстві серед 28 повітів заледве 7 (серед них — Самбірський, Дрогобицький, Бродівський) мали власні часописи [5], наприклад, у Дрогобичі виходив «Głos Drohobycko—Boryslawsko—Samborski», Броди мали свою «Gazetu Brodzku», Стрий — «Kurjer Stryjski».

Отже, із 226 назв іншомовних газет, що зберігаються у ЛННБУ ім. В. Стефаніка, які видавалися у Львові впродовж XIX — на початку XX ст., 15 виходило німецькою («Neue Lemberger Zeitung», «Ostdeutsches Volksblatt» тощо) і 10 — єврейською («Najer Morgen», «Der najer Morgen», «Der Tug», «Dos Tugblat», «Unzer Weg», «Dos fraje Wort», «Arbeter Styme» тощо), 1 — французькою («La Correspondance polonaise») мовами. У науковій книгозбірні зберігається поліцейська газета львівського цісарського відділку поліції «Polizei-Blatt» (1854; 1861), яка виходила трьома мовами одночасно (німецькою, польською, українською (руською). Решта — 200 назв газет — виходили польською мовою. Натомість 7 польськомовних видань досліджуваного періоду і збережених у фонді Бібліотеки, — «Gazeta Kościelna», «Gazeta Lwowska», «Gazeta Niedzielna», «Gazeta Poczтовая», «Gazeta Wieczorna», «Kurjer Lwowski», «Słowo Polskie» — перейшли межі двох століть і рубіж Першої світової війни. Польська періодика, на відміну від преси інших національних меншин, зокрема українців, мала в міжвоєнні роки найсприятливіші умови для свого розвитку, оскільки презентувала інтереси домінуючої нації. Статистика свідчить про те, що впродовж 1918—1939 рр.

у Львові виходило 1090 періодичних видань польською мовою. Українських періодичних видань у Львові виходило 402, що становило 53% української преси в усій Другій Речі Посполитій [4, с. 156—157].

Серед польськомовних газет «старожилом» була «Gazeta Lwowska» — одне з найтриваліших видань у Польщі — вона мала проурядовий характер і виходила впродовж 1811—1939 рр. накладом 2—3 тис. примірників. Найпотужніше з огляду на шлях розвитку видання «Gazeta Lwowska», виявляється, «кволо існувало» в період після «Весни народів» (1848 р.) до 1872 р. Воно вже не викликало такого зацікавлення у Польському Королівстві, як раніше. Після очолення редакції у 1875 р. Владиславом Лозинським (1843—1913) та започаткування додатка «Przewodnik Naukowy i Literacki», «Gazeta Lwowska» стала всепольським виданням, яке широко вістило про різні справи у краю, економіку й торгівлю. В. Лозинський, історик культури і мистецтва, письменник, ще 1862 р., будучи студентом права, почав співпрацювати із пресою. Він редагував видання «Dzwonek», «Dziennik Literacki», друкувався у краківському «Czasu». У 1877 р. заклав спеціально для «Gazety» і «Przewodnika» друкарню. Унаслідок вдалої реорганізації видання при сприянні намісника Галичини Агенора Голуховського вже у 1880 р. її наклад зріс до 3100 примірників (у 1866 р. мала заледве 235 передплатників [8, s. 122—128]). У 1883 р. редакцію очолив Адам Креховецький (1850—1919), який значною мірою розвинув газету, започаткувавши, зокрема, нетрадиційну для проурядових газет літературну рубрику. Він був творцем театрального фейлетону, на який взували всі інші галицькі видання. На сторінках газети друкували свої твори знані на той час письменники із Сенкевичем на чолі. А. Креховецький керував газетою до 1918 р. У ХХ ст. на постійно пов'язали свою долю з газетою журналісти Міхал Ролле, Станіслав Россовський та ін. «Gazeta Lwowska» мала своїх кореспондентів у Берліні, Варшаві, Відні, Кракові, Лондоні, Парижі, Познані, Празі. У міжвоєнну добу редакторами часопису були Юліан Бернадюк, Вітольд Маєвський, Олександр Варенський, Марцевій Шарота, Єжи Конарський, Адам Крушовський, Едвард Козловський. Відомо, що у міжвоєнні роки редакція знаходилася у Львові, на вул. Зіморовича (нині — вул. Дудаєва), 15.

Одним із найвідоміших і найтриваліших видань була щоденна газета «Kurjer Lwowski» (1883—1935), яка від початку адресувалася народній інтелігенції і симпатикам демократичного руху. Першим редактором «Kurjera...» був Людвік Масловський, 1884 р. редакцію прийняв Генріх Ревакович. Від 1887 р. часопис був власністю спілки (Генріх Ревакович, Болеслав Вислоух і Едвард Лілієн), а від 1907 р. його єдиним власником став Болеслав Вислоух. На теренах Львова активно діяла Польська народна партія «Piast» («Кулак»), органом якої і став «Kurjer Lwowski». У 1925 р. редакція у підзаголовку вказує: орган демократичної інтелігенції. «Kurjer...» виходив накладом 10 тис. примірників. Із газетою були пов'язані в різний час Ян Каспровіч, Фелікс Млинарський, Ян Стемпінський, Іван Франко, Зигмунд Фрилінг. Варто вказати, що редактор і видавець Болеслав Вислоух був наставником цілого покоління редакторів «народних» часописів. У цьому допомагала йому дружина Марія, яка, крім того, редагувала демократичні видання для жінок. «Kurjer Lwowski» у 1935 р. припинив своє існування, замість нього від грудня 1935 р. почав виходити «Dziennik Polski». Це була газета групи народовців на чолі з редактором Станіславом Старшевським.

В останньому десятилітті XIX ст. у Галичині пожвавився журналістський рух, що було результатом збільшення фінансування та розвитку масових політичних партій, кожна з яких прагнула мати свій орган [8, с. 122—128]. У Львові заснувалося видання «Słowo Polskie» (1895—1915, 1918—1934) — щоденна газета антиконсервативного, ліберально-демократичного спрямування. Однією з перших вона започаткувала дворазовий щоденний вихід («wydanie poranne» і «wydanie popołudniowe»). У 1902 р. її викупила партія «Stronictwo Narodowo-Demokratyczne», після чого наклад зріс до 10 000 примірників [9]. Часопис редагували Зигмунт Рачковський, Вацлав Мейбаум, Станіслав Грабський. «Słowo...» було газетою, найкраще редаговою у Галичині, однак 1915 р. вона перервала існування. З великими труднощами відновлена 1918 р. — саме під час тривання польсько-українських боїв за Львів, та вже не змогла повернути собі колишньої затребуваності. Дофінансований 1919 р. заможним членом партії Зигмундом Скарбеком, часопис знову почав виходити двічі на день. У міжвоєнний період «Słowo Polskie» залишалось рупором найпотужнішої партії — Stronictwa

Narodowo-Demokratycznego (у 1919 р. знову змінилася назва — на Związek Ludowo-Narodowy, а 1928 р. — на Stronictwo Narodowe). Від 1925 р. газета почала видавати «Dodatek Pustrowany». Редакція, окрім статей політичної й економічної тематики, чимало місця відводила для інформації про спорт, сенсації, друкувала літературні твори, відомості про місцеві події. Упродовж 1926—1930 рр. «Słowo Polskie» змінило політичну лінію, перейшовши до урядового табору Ю. Пілсудського. У газеті публікувалися Казимир Закревський, Стефан Кавин, Єжи Кречунович, Станіслав Невядомський, Мечислав Пічковський. Вона й надалі редагувалася на високому рівні, була багата інформаційно, мала кілька спеціалізованих рубрик. У друкарні «Słowa Polskiego» також тиражувалися «Dziennik Polski» і «Gazeta Lwowska». (Ця друкарня була закладена 1897 р. Під час Першої світової війни австрійці друкували тут «Neue Lemberger Zeitung» [6].)

У 1910 р. впливовий у Львові діяч Роджер Батаглія започаткував вихід «Gazety Porannej» і «Gazety Wieczornej». На думку дослідників, ці «економічно-гандльові» видання повинні були послабити вплив ендеків через високонакладове «Słowo...». Ініціатором цього виступив тодішній намісник Галичини Міхал Бобржинський. В обох виданнях друкувалися Станіслав Василевський, Бертольд Мервін та багато інших авторів.

У Львові впродовж 1862—1915 рр. виходила щоденна «Gazeta Narodowa» — орган львівської демократії (на початках — під редакцією Яна Добжанського). У період боротьби за автономію Добржанський був активним прихильником і агітатором «польськості». Однак, незважаючи на такий стан речей, з газетою спочатку співпрацював, а згодом був редактором син греко-католицького священника, журналіст і поет Платон Костецький. Попри свою журналістську діяльність, він видавав поетичні збірки, найвідоміша — «Українські поезії», де серед віршів вирізняється «Молитва», слова з якої — «то наша молитва, єдина як Трійця, Польща, Русь і Литва...» — стали гаслом його життя. У цьому виданні П. Костецький працював від 1869 р. до своєї смерті у 1908 р.

Коли вибухнула Перша світова війна, багато газет, серед яких, наприклад, «Dziennik Polski», «Herold Polski», «Gazeta Mieszkańska», «Gazeta Mleczarska», «Gazeta Związkowa», припинили своє існування. Натомість у роки війни побачила світ щоденна газета

«Depesza Lwowska» (1914—1918), що висвітлювала хроніку міжнародно-політичних подій і бойових дій на фронтах Першої світової. У 1918—1919 рр. виходила щоденна газета «Робудка», яка доносила до читачів інформацію про події у районах Львова, зайнятих поляками, і на ділянках, відвойованих українцями.

На окрему увагу заслуговує суспільно-політичне життя Галичини у складі Другої Речі Посполитої. Упродовж 20 років існування Польської Республіки (1919—1939) внутрішнє життя краю зазнало істотних змін, які перекроїли структуру політики і вплинули на обличчя преси. Різноманітні партії (праві, центристські, проурядові, ліві, а також католицькі кола) репрезентували майже весь тогочасний політичний спектр.

В історії міжвоєнної Польської держави є такі епізоди, які не втратили свого повчального значення й сьогодні. Найхарактернішим явищем кінця 20-х — першої половини 30-х рр. ХХ ст. було перманентне й масштабне внутрішньополітичне протистояння між режимом санаційної влади (1926—1939 рр.) та широким загалом народу. Воно характеризувало стан внутрішніх взаємин і супроводжувалося конфліктами на міжпартійному та парламентському рівнях. Владні верхи були переконані в тому, що вони спираються начебто на вивірену дійсність, а їхня ідеологічна візія якнайкраще віддзеркалює й відповідає об'єктивній реальності. Власне через це переконання інших середовищ, які не збігалися з офіційними поглядами, з бажаннями і намірами провідників санації, категорично відкидалися або ж заперечувалися взагалі. Дослідники історії Польщі міжвоєнної доби небезпідставно вважають, що криза парламентської демократії у Європі на початку 1930-х рр. спричинила зростання кількості прихильників сильної руки, тобто «влади, здійснюваної армією або націоналістичними партіями, зокрема й фашистськими». Юзеф Пілсудський, залишивши 1923 р. Варшаву, підтримував контакти з окремими політиками партій лівої орієнтації, з офіцерами-легіонерами, які залишилися вірними йому ще з Першої світової війни [6]. Газети «Chłor», «Pryzjacieł Ludu» були рупорами Ю. Пілсудського.

Кожне політичне угруповання намагалося виголошувати свої суспільно-політичні погляди і програми серед якнайширших верств населення. Зрозуміло, що найпотужнішим тогочасним знаряддям впливу на маси була преса. У міжвоєнний час кола читачів значно

розширювалися, що зумовлювалося систематичним збільшенням осіб, які вмiли читати, а поза тим i застосовувати у життi вiдомостi, здобутi з газет. Преса стала незмiнним складником культурного i громадсько-полiтичного життя тогочасного польського суспiльства [1, с. 159]. Найчисельнiшою пресою у мiжвоєнному Львовi була саме iнформацiйно-полiтична [10, с. 17—19]. Перiодика полiтичних партiй була представлена таким чином:

1) правi партiї: Stronnictwo Narodowo-Demokratyczne, Związek Ludowo-Narodowy — «Słowo Polskie», «Ojczyzna», «Akcja Narodowa»; Narodowo-Chrześcianskie Stronnictwo Ludowe — «Rzeczpospolita»; Stronnictwo Narodowe — «Akcja Narodowa», «Słowo Narodowe»;

2) центристські партiї: PSL «Piast» — «Kurjer Lwowski»; Chrześcianska Demokracja, Narodowo-Chrześcianskie Stronnictwo Pracy — «Gazeta Codzienna», «Głos Pracy»; Stronnictwo Chłopskie — «Chłop»;

3) лiберальна преса — «Wiek Nowy», «Przegląd Poranny»;

4) лiвi партiї — «Dziennik Ludowy», «Nasza Praca», «Trybuna robotnicza», «Gazeta Ludowa», «Socjalistka», «Sprawiedliwość», «Prawda Proletarjacka»;

5) проурядова преса — «Głos Lwowa», «Dziennik Lwowski», «Słowo Polskie», «Gazeta Lwowska», «Gazeta Poranna», «Ilustrowany Goniec Poranny», «Ilustrowany Goniec Wieczorny» [10].

Із «табором Бельведерським», тобто владою, у мiжвоєнний час також були пов'язанi газети: «Gazeta Lwowska», «Gazeta Poranna», «Ilustrowany Goniec Poranny» (заснований Зигмундом Хальбером), лiберальний «Wiek Nowy», на урядовий бiк перейшов «Kurjer Lwowski». У 1935 р. редакцiя створила новий «Dziennik Polski». У Львовi проурядовою газетою був «Dziennik Lwowski», заснований на зламі 1926 i 1927 рр., редагований Романом Лютманом, згодом — Ольгердом Гуркою, вiдомим публiцистом та iсториком. Виходив невеликим накладом — 5 тис. примiрникiв. «Dziennik Lwowski» проiснував до 1930 р. Поєднав у спiвпрацi вiдомих авторiв, серед яких — Станiслав Грабський, Генрiх Любенський, Казимир Чижевський, Теодор Парнiцький, Зигмунд Войцiховський, Станiслав Василевський, Мирослав Жулавський.

Лiберальне угруповання у Львовi диспонувало популярною газетою «Wiek Nowy», яка була редагована спочатку Йозефом

Кржистофовічем, а від 1926 р. — знаним публіцистом Броніславом Ласковніцьким (водночас він був і власником видання, і співзасновником у 1930 р. акційної спілки «Prasa Nowa» з дуже поважним капіталом). Ця спілка видавала також дві популярні газети — «Lwowski Ilustrowany Express Wieczorny» і «Express Poranny».

Соціалістичне середовище Львова теж мало свою газету — «Dziennik Ludowy». Великою популярністю вона не користувалася, судячи з накладу (3—3,5 тис. пр.) [10].

Політично заангажовані газети, такі як «Słowo Polskie», поступово втрачали свої позиції, після того як виникали нові, спрямовані на ширшу аудиторію видання, — наприклад спрагла до сенсацій газета «Ilustrowany Goniec Poranny» (заснована 1933 р.), «Ilustrowany Goniec Wieczorny», започаткований 1934 р. Зигмунтом Хальбером (редактор — Броніслав Здунчик). Ці видання швидко набули популярності. Редакція працювала на вул. Хорунщизни (нині — вул. Чайковського), 31 [8, s. 14].

До популярних щоденних видань належали «Lwowski Ilustrowany Express Wieczorny» (50 тис. пр.), «Express Poranny» (30 тис. пр.). Не втрачали своїх позицій «Wiek Nowy» та «Gazeta Lwowska».

«Wiek Nowy», «Lwowski Ilustrowany Express Wieczorny», «Lwowski Ilustrowany Express Poranny» видавалися незалежним концерном «Prasa Nowa» під керівництвом Броніслава Ласковніцького. Це був великий модерний друкарський заклад, який містився на вул. Сокола (нині — вул. П. Ковжуна), 4 [9]. Сам Б. Ласковніцький вважається творцем дешевої популярно-сенсаційної преси Галичини [8, s. 122—128]. Очевидно, ця обрана тактика сприяла тому, що «Wiek Nowy» сягнув рівня найпопулярнішої львівської газети. Видання ліберального спрямування мало гарний і доступний стиль викладу, добре фінансувалося. «Wiek Nowy» друкував різноманітну тематичну публіцистику, надавав великий обсяг інформації, постійно вміщував фейлетони, літературні твори, особливо популярні романи [10, s. 17—19].

Львівські щоденні газети мали сталих передплатників у провінції та віддалених містах. На початку 30-х рр. вони запровадили практику висилання преси поштою: машина «Adrema», яка на металевих плитках мала адреси, набивала їх на титульній сторінці, і таким чином вони доправлялися до користувачів [11].

Львівське культурне життя міжвоєнних років було пов'язане із діяльністю численних літературних, мистецьких, музичних товариств й організацій та їх часописів. У виданнях тривали постійні дискусії, які торкалися не тільки питань естетики, а часто переходили у площину етики, соціології, філософії тощо, — полемізували з приводу значення культури в житті суспільства, ролі і функції інтелігенції у процесі розбудови нової держави, її майбутньої моделі. Активно обговорювалися питання народної і пролетарської культури.

Серед газет, що висвітлювали культурне життя Львова, були «Lwowskie Wiadomości Muzyczne i Literackie» — орган Спілки музикантів-педагогів. У фондах ЛННБУ ім. В. Стефаніка збереглася достатня для дослідження кількість чисел видання. На шпальтах часопису переважала літературна проблематика, друкувалися художні твори (Ю. Галушка, С. Грабінського, М. Пехала, Л. Хвістека, М. Чухновського тощо), статті з теорії та історії польської і зарубіжної літератури, літературна критика (К. Буковського, Ю. Клейнера, С. Колачовського, К. Чаховського, Ч. Ястшембець-Козловського та ін.), виступи про українську культуру [1, с. 159]. Місячник також звітував про події концертного життя не тільки у Львові, а й в усій Польщі, навіть за кордоном, наприклад, друкувалися повідомлення про знамениті фестивалі у Зальцбургу. Інформувалося про концерти, організовані Львівським музичним товариством, на яких виступали артисти такої величини, як Штефан Ашкеназі, Адам Дідур, Микола Орлов, Артур Рубінштейн, Ада Сарі, Кароль Шимановський.

У Львові спрагла на релігійну думку аудиторія мала свої видання — розвивалася численна релігійна преса, видавана головним чином римо-католиками. Найбільшою популярністю користувалися «Gazeta Kościelna» (7 тис. пр.) — тижневик, що інформував про справи Костьолу і суспільства, розповсюджувався по всій Польщі, і «Gazeta Niedzielna» (21 тис. пр.) — тижневик для католицьких родин. Гаслом цього видання було: «Для демократії християнської не повинно бути нічого святішого за справедливість». У статті «Z orłatką», опублікованій у першому номері, вказувалося: «Хочемо працювати для всіх, а не для однієї верстви населення, однак служити передовсім тим, хто в твердій боротьбі з щоденним побутом очікує найбільше опіки і допомоги». Усі жителі Польщі розглядалися

як діти однієї матері — Вітчизни, «бо Бог прийшов, щоби поєднати всі серця і в нашій бідній польській, і руській родинах».

Цікавою є група шкільної преси — «Gazeta Szkolna», «Gazetka». Їх примірники збереглися у фондах Бібліотеки ім. В. Стефаніка. Видруковані у рукописному варіанті, видавані учнями різних шкіл, часом з допомогою учителів, ці газети призначалися насамперед для шкільної молоді.

Таким чином, польськомовні газети Львова є значною за обсягом самобутньою різноматематичною пресою, з якої науковці можуть почерпнути достатньо документальної інформації про епоху. Окрім того, можна стверджувати, що виникнення та існування різних типів і груп газет на певних історичних відтинках відображали стан суспільства.

1. *Кравченко С.* Періодичні видання Польщі 20—30-х років ХХ століття у світлі суспільно-культурних процесів міжвоєнної доби: літературна комунікація, польсько-український діалог / С. Кравченко. — Луцьк, 2009. — 502 с.
2. *Рожик М.* Протистояння у польському сеймі і загострення політичної кризи санаційного режиму (1928—1935 рр.) та його зображення у пресі / М. Рожик // Вісник Львівського університету. Серія «Журналістика». — 2007. — Вип. 31. — С. 221—231.
3. *Романюк М.* Погляд крізь століття, Або ще раз про початки іншомовної та української періодики в Україні / М. Романюк // Пам'ять століть. — 2004. — № 3/4. — С. 273.
4. *Сніцарчук Л.* Українська преса Галичини (1919—1939 рр.) і журналістикознавчий дискурс : [монографія] / Лідія В. Сніцарчук. — Л., 2009. — 416 с.
5. *Франко І.* Організація демократичної партії. Історичні праці / Іван Франко // Франко І. Повне зібрання творів : у 50 т. — К., 1986. — Т. 46, кн. 1. — С. 520.
6. *Cieślíkowa A.* Prasa okupowanego Lwowa / A. Cieślíkowa. — Warszawa, 1997. — S. 18—22.
7. *Łojek J.* Początki prasy periodycznej w Polsce / J. Łojek // Prasa polska 1661—1864. — Warszawa : PWN, 1976. — S. 11—12.
8. *Mysliński J.* Prasa Polska w Galicji / J. Mysliński // Prasa Polska 1661—1864. — Warszawa : PWN, 1976. — S. 115, 121, 122—128.
9. *Stepień S.* Prasa Ludowa w Polsce / S. Stepień // Zarys historyczny. — Warszawa, 1984. — С. 106—107.
10. *Jarowiecki J.* Prasa Lwowska w dwudziestolecium międzynarodowym. Próba bibliografii / J. Jarowiecki, B. Göra. — Kraków, 1994. — S. 12, 17—19.

11. Gazeta Poranna. — 1930. — Nr. 9398. — S. 1.
12. Paczkowski A. Prasa Polityczna i ogólnoinformacyjna / A. Paczkowski // Prasa Polska 1918—1939. — Warszawa : PWN, 1980. — S. 29.

Сергій Блавацький

ФРАНКОМОВНА ПРЕСА В УКРАЇНІ (1917—1919 рр.)

Зроблено спробу ідентифікувати, систематизувати, проаналізувати та класифікувати феномен франкомовної преси в Україні 1917—1919 рр. Уперше в український та зарубіжний (зокрема французький) журналістикознавчий дискурс на основі їхнього історико-бібліографічного дослідження de visu введено 11 видань. Зроблено висновки, здійснено типологізацію цих видань відповідно до їхнього ідейно-політичного спрямування та сформульовано перспективи дослідження.

Ключові слова: франкомовна преса, Одеса, газета, Антанта, французи, контент, редакційна політика, Франція, Росія, Україна.

Сделана попытка идентифицировать, систематизировать, проанализировать и классифицировать феномен франкоязычной прессы в Украине 1917—1919 гг. Впервые в украинский и зарубежный (в частности французский) журналистиковедческий дискурс на основании их историко-библиографического исследования de visu введено 11 изданий. Сделаны выводы, осуществлена типологизация этих изданий соответственно их идейно-политическому направлению и сформулированы перспективы исследования.

Ключевые слова: франкоязычная пресса, Одесса, газета, Антанта, французы, контент, редакционная политика, Франция, Россия, Украина.

In the paper is has been attempted to identify, systematize, analyze and classify the French-language press in Ukraine spanning 1917—1919 yrs. For the first time 11 French-language socio-political periodical publications have been introduced into the Ukrainian and foreign (in particular, the French) journalism studies discourse on the basis of their historical and bibliographical study de visu. The conclusions have been drawn, a typological classification of these periodicals according to their ideological and political direction/trend has been made and the perspectives of the study have been formulated.

Key words: the French-language press, Odessa, newspaper, Entente, the Frenchmen, content, editorial policy, France, Russia, Ukraine.